

Geert van de Ven: Klaar? Af! Afscheid van de gestaalde leerlijn in de ISK?

Nora Bogaert, Hilde Broekaert, Goedele Duran, Christine Mechelmans, Mie Sterckx, Yvette Smits, *Klaar af*. (Inleiding (41 blz); Docentenhandleiding inclusief werkbladen voor de leerkracht en bronnenlijst (220 blz.); 216 kopieerbladen voor de leerlingen (216 blz.); Beeldwoordenboek (17 blz.)); Leuven, Steunpunt NT2, 1998, ISBN 90-75511-15-9, BF 3500.

Uit de beschrijving van Marjan Hendriks en Riet Rademaker, docenten NT2 aan een Internationale Schakelklas (ISK) te IJmuiden (*Moer* 1994•4), blijkt met wat voor zaken een docent rekening moet houden bij de opvang van anderstalige leerlingen in het voortgezet onderwijs. Binnen de ISK heeft een NT2-docent te maken met leeftijdsverschillen, met cultuurverschillen, niveauverschillen en met verschillende schoolcarrières van leerlingen in het verleden. Bovendien is er voortdurend tussentijdse instroom van leerlingen in de loop van het schooljaar. Hoe breng je daar lijn in? Laat staan een glimmend strakke leerlijn?

Niet voor niets bracht Jaspaert, voormalig directeur van het Steunpunt NT2, in 1997 ervaringen uit de Belgische 'ISK'-klas naar voren als eerste bewijsstuk in zijn requisitoir tegen het concept van de leerlijn als zodanig. Samengevat in een soundbite uit de HSN-conferentie van dat jaar: 'Er is geen sprake van een leerlijn, maar van een onderwijslijn, die de onderwijsgevende houvast biedt, niet de leerder' (zie ook *Moer* 1998•3). Bij uitstek geldt deze uitspraak voor de ISK-klas. Als

alternatief voor een leerlijngestuurde aanpak pleit Jaspaert daarom voor een taakgerichte manier van werken in de lijn van de leerder. Heterogene differentiatie vormt een belangrijk onderdeel van een taakgerichte aanpak. Dit houdt in dat leerlingen niet worden opgesplitst in afzonderlijke niveaugroepen. Van niveauverschillen wordt juist gebruik gemaakt door gevorderde taalleerders te laten samenwerken met minder gevorderde. Van de nood een deugd gemaakt, zo lijkt het. Nu het Steunpunt NT2 in Leuven lesmateriaal heeft ontwikkeld speciaal gericht op de onthaalklas in het secundaire onderwijs (de Belgische ISK-pendant) valt beter te beschouwen of de noden hiermee gelenigd zijn en of cursisten en docenten er deugd aan zullen beleven. Voordat ik deze vragen definitief beantwoord een korte bespreking van de algemene handleiding, de handleiding bij de lessen en het cursistenmateriaal.

Wat is een taak?

Voor docenten die niet vertrouwd zijn met een taakgerichte aanpak geeft de algemene handleiding (in het boek *Inleiding* genoemd) een goed overzicht. Kernbegrippen van taakgericht onderwijs komen helder naar voren zoals 'al doende leert men', de centrale plaats van motivatie binnen het leerproces, de (kennis-)kloof die leerlingen moeten overbruggen in situaties met een rijk taalaanbod. Voor een uitgebreide bespreking van taakgericht onderwijs verwijs ik naar het themanummer van *Moer* 1997•6 en naar het pionierswerk van de VON-werkgroep NT2 (1996).

Regelmatig is de theorie in de inleiding voorzien van leuke voorbeelden en cases onder een wat minder aansprekende noemer 'denk- en doe-opdrachten voor docenten'. Deze cases zouden een goede aanleiding kunnen vormen voor een discussie binnen docententeams. Zeker in Nederland – waar taakgerichtheid meer dan in België tot onderwijsvernieuwing behoort – is extra aandacht voor vormen van intervisie nuttig.

Wat is een taak? Een taak 'is een geheel van handelingen die je moet uitvoeren met het oog op het bereiken van een bepaald doel'. In *Klaar? Af!* is gekozen voor taken waarin taal essentieel is om bepaalde doelen te

bereiken. Goed nieuws – gezien de doelstellingen van *Moer* en de *VON* – is daarbij dat over de grenzen van het vak Nederlands wordt heengekeken. Gemakkelijk wordt in de lessuggesties een link gelegd naar bijvoorbeeld de expressievakken, rekenen of sport.

Geen leerlijn, maar lessuggesties

Al bij het vluchtig doorbladeren van *Klaar? Af!* wordt duidelijk dat geen gestaalde leerlijn wordt nagestreeft. De auteurs spreken zelf bescheiden over 'een bundel lessuggesties'. Deze suggesties zijn verdeeld over twaalf blokken, met 130 activiteiten goed voor ongeveer zestig lessen. Het is niet de bedoeling de map blok voor blok door te werken. Naar believen put de docent uit de bronnen. Waar nodig staan er aanwijzingen voor een wenselijke opeenvolging van activiteiten. De blokken vallen bijvoorbeeld uiteen in basisactiviteiten en vervolgactiviteiten. De basisactiviteiten zijn gecentreerd rondom basisvocabulaire en dienen voorafgaand aan vervolgactiviteiten te worden doorgenomen.

Doel van lessuggesties en taken

Schooltaal is een belangrijk struikelblok voor *ISK*-leerlingen. *Klaar? Af!* stelt zich daarom ten doel dat leerlingen zich deze taal eigen maken. Daartoe zijn schooltaal-woorden geselecteerd waarvan leerlingen de betekenis gemakkelijk kunnen achterhalen, bijvoorbeeld omdat het om handelingstaal gaat die verwijst naar concreet waarneembare handelingen en de voorwerpen die daarbij horen. In eerste aanleg gaat het in de taken vooral om verbetering van luistervaardigheid in schoolcontext.

Naast talige doelstellingen werkt *Klaar? Af!* ook aan niet talige: zoals het bevorderen van een positieve groepsgeest. Dat lijkt gezien de gevarieerde groepssamenstelling geen overbodige luxe. Het is prettig dat de auteurs ook hier niet eng-talig tegen de werkelijkheid aankijken. Sociaal psychologische factoren spelen binnen de eerste opvang vaak een nog grotere rol dan taalachterstand.

Heterogene differentiatie

Geheel in lijn met de eerder beschreven opvatting van Jaspaert neemt *Klaar? Af!* de heterogeniteit van de opvanggroep als uitgangspunt. Alle leerlingen worden in taken – vaak groepsgewijs of in tweetallen – voor problemen gesteld die ze gezamenlijk dienen op te lossen. In eerste instantie staat daarom ook voor alle leerlingen de luistervaardigheid centraal. Dit betekent dat ook andersalfabeten en alfabetisanten volledig tot hun recht kunnen komen in de lessen. Het visuele karakter van de kopieerbladen maakt de lesstof voor een ieder toegankelijk. Om het lesmateriaal voor gevorderden aantrekkelijk te houden is echter ook differentiatie naar boven toegevoegd. Dit betekent bijvoorbeeld dat bij gevorderden meer eisen worden gesteld aan taalproductie of dat de visuele ondersteuning bij (een onderdeel van) een taak wegvalt. Daarbij blijft het nadrukkelijk de bedoeling dat de gevorderden bij de rest van de groep betrokken blijven. Ze presenteren uitkomsten van een taak bijvoorbeeld mondeling, waarbij de docent de nodige visuele ondersteuning biedt zodat ook beginners de presentatie kunnen volgen.

De auteurs geven zelf geen leeftijdsgrens voor het materiaal. Mijn inschatting op basis van het cursistenmateriaal is dat een leeftijdscategorie van twaalf tot en met veertien jaar hiermee goed bediend kan worden.

Rol docent

Het is goed dat het tot cliché verworden 'docent als begeleider' niet in de handleiding opduikt. Onder pakkender kopjes als 'De gangmaker'; 'De toponderhandelaar'; 'De diplomaat' en 'De gids' wordt veel treffender verwoord wat de rol van de docent is. Daarbij komt dat de lessuggesties pas tot volle ontwikkeling komen als de docent zijn rol goed vervult. Met andere woorden: het lesmateriaal nodigt ook uit tot een andere rolopvatting dan die van een generaal voor de troepen. Een kleine kritische opmerking: in de handleiding bij de lessen staan teksten die een docent dient uit te spreken regelmatig letterlijk uitgeschreven. Voor docenten van wie zulke kwaliteiten als hierboven worden geëist, lijken me deze woorden in de mond overbodig.

Hollandse muizenissen?

Misschien is het typisch Hollands om van een goede algemene handleiding nog meer verantwoording te wensen dan zij al geeft. Toch werd bij twee onderdelen een streng calvinistische geest over mij vaardig.

Het eerste kritiekpunt behoort meer tot de onbevredigde nieuwsgierigheid. Je komt er als docent namelijk niet achter uit welke bronnen de schooltaalwoorden zijn geselecteerd en in welke mate ze vervolgens door het boek zijn verspreid. Doel is aanbod van schooltaalwoorden en consolidering. Maar hoe dit vervolgens gebeurt (welke woorden worden waarom met een hogere of lagere frekwentie aangeboden worden dan andere?) blijft onduidelijk. Voor een docent die niet enkel op de suggesties uit de handleiding wil varen, is het noodzakelijk te weten hoe het kompas werkt waarop hij vaart. Eigen prioriteiten zijn dan gemakkelijker te stellen. Zeker bij differentiatie naar boven is het handig als docenten weten welke woorden een meer productieve aanpak vereisen en welke receptief kunnen worden aangeboden en geconsolideerd.

Het tweede kritiekpunt is iets wat echt in de sfeer van 'jammer' hoort. Noch taalbeleid, noch taalstages komen in de algemene handleiding aan bod. Bij het overschrijden van vakgrenzen hoort automatisch contact met collegadocenten uit de zaakvakken. Om leerlingen snel aan de praktijk van de toekomstige school te laten wennen, zijn taalstages een ideaal middel. Naar mijn smaak mag informatie hierover in een volgende druk niet ontbreken. Vooral in vakoverstijgende activiteiten ligt immers competentiestrijd op de loer. Beter dit vroegtijdig onder ogen te zien, omdat anders leuke zaken voor leerlingen (bijvoorbeeld de stages) wel eens onmogelijk zouden kunnen worden.

Handleiding als bronnenboek

Zoals gezegd staat het docenten vrij naar eigen oordeel te putten uit de 'recepten' die in de docentenhandleiding staan beschreven. De twaalf blokken in de handleiding zijn gecentreerd rond werkvormen of rond het

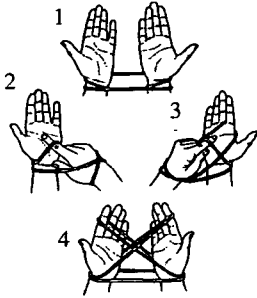
overheersende taalaanbod in de activiteit. Blokken 1 en 3 *Kringactiviteiten* en *Raadsels en Trucs* zijn voorbeelden van ordening naar werkvorm. Blok 6 *Klasvoorwerpen* is bijvoorbeeld duidelijk op vocabulaire gekozen. In alle blokken komen onderwerpen aan bod die relevant zijn voor de school. Dat kan een link zijn naar het vak kunstzinnige vorming (*Creatief*) of sport (*Bewegingsactiviteiten*), maar ook rekenen (*Getallen; Tijd*). Aan bod komen daarnaast regels en gewoontes op school (*Inscholingsactiviteiten*), de gevoelens die daarbij een rol spelen (*Gevoelens*) naast ziekte of pijn (*Lichaam*). Meer abstract benoemd, maar wel nuttig, is het blok *Beschrijvende termen* waar het gaat om het toeschrijven van specifieke kenmerken aan schoolhandelingen en voorwerpen (zoals 'een *kromme* lijn'). Niet duidelijk wordt uit de handleiding in hoeverre leerlingen zich bewust moeten zijn van het gekozen indelingsprincipe in de docentenhandleiding.

De kopieerbladen geven de leerlingen geen (visuele) indicatie over de groepering van taken in de diverse blokken. Leiden zij na verloop van tijd zelf af om welke blokken het gaat? In ieder geval lijkt enige reflectie op het doel van een serie taken op enig moment wenselijk. Er staan geen aanwijzingen in de handleiding hoe dit aan te pakken. Een vreemde eend in de bijt vormt blok 12 *Puzzels en raadsels* waarvan in de handleiding niets meer wordt gegeven dan de antwoorden.

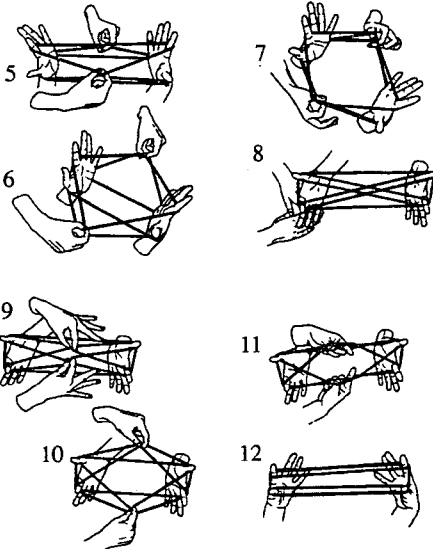
De docentenhandleiding is verder overzichtelijk ingedeeld. Voorafgaand aan elk blok krijgt de docent een beknopte uitleg van doel en organisatie van het hele blok. Onder het kopje *Opmerkingen en richtlijnen* kan hij bijvoorbeeld verwijzingen vinden naar taken met een vergelijkbaar onderwerp, of worden suggesties gedaan voor een bepaalde volgorde in taken. Per taak staan vervolgens het doel, de organisatie van de les, het lesverloop, het taalaanbod en de differentiatiemogelijkheden duidelijk vermeld. Over het algemeen is ook het taalgebruik in de handleiding helder. Omdat het boek nogal wat bewegingsspelletjes en trucs bevat die zich slecht laten uitleggen in woorden, is ook voor visuele ondersteuning gezorgd. Vooral bij op het eerste gezicht moeilijk uitzienende goocheltrucs

Touwspelletjes

Dit is een oud en bekend spelletje voor twee personen. De hier afgebeelde figuren zijn de bekendste. Je kunt zelf echter eindeloos variëren met nieuwe figuren wanneer je de basisbewegingen eenmaal goed onder de knie hebt.

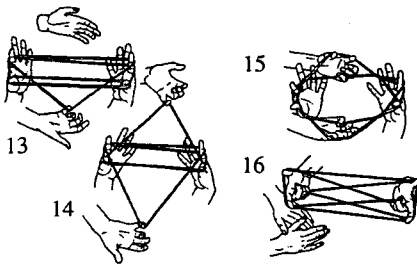

- 1 Speler 1 maakt een lus om beide polsen, waarbij hij de beide luslijnen parallel houdt.
- 2 Hij steekt de rechterwijsvinger onder het touwtje aan de binnenkant van de linkerpols.
- 3 Hij steekt dan de linkerwijsvinger onder het touwtje rond de rechterpols.
- 4 Hij spant de figuur en heeft nu 'de wieg' (ondersteboven).

- 5 Speler 2 pakt de lijnen die elkaar tussen de handen van speler 1 kruisen, tussen duim en wijsvinger.
- 6 Hij trekt de lijnen naar buiten, omlaag en onder de parallelle lijnen tussen de polsen van speler 1 door.
- 7 Hij duwt de lijnen omhoog, tussen de parallelle lijnen.
- 8 Speler 1 laat los en speler 2 strekt duimen en wijsvingers en heeft nu een 'dubbelkruis'.

- 9 Speler 1 pakt de draad van bovenaf tussen duim en wijsvinger, op de plaats waar de lange lijnen elkaar kruisen.
- 10 Hij trekt de lijnen omhoog, naar buiten en naar beneden.
- 11 Dan duwt hij ze tussen de lange, parallelle lijnen naar boven.
- 12 Speler 2 laat los, terwijl speler 1 zijn handen uit elkaar trekt en de duimen en wijsvingers strekt. Hij heeft nu een 'straatje'.

- 13 Speler 2 trekt de enkele lijnen links met zijn rechterpink naar rechts.
- 14 Hij trekt de enkele lijnen rechts met zijn linkerpink naar links.
- 15 Hij brengt de handen omlaag (en wel zodanig dat duimen en wijsvinger naar binnen wijzen) en brengt ze tussen de dubbele lijnen weer omhoog, die dan over zijn duimen en wijsvingers komen te liggen.
- 16 Speler 1 laat het touwtje los en speler 2 strekt duimen en wijsvingers en kijkt nu van bovenaf op de 'strijkplank'.

Afbeelding 1: Zelf touwspelletjes doen. Tekst met illustratie uit de handleiding.

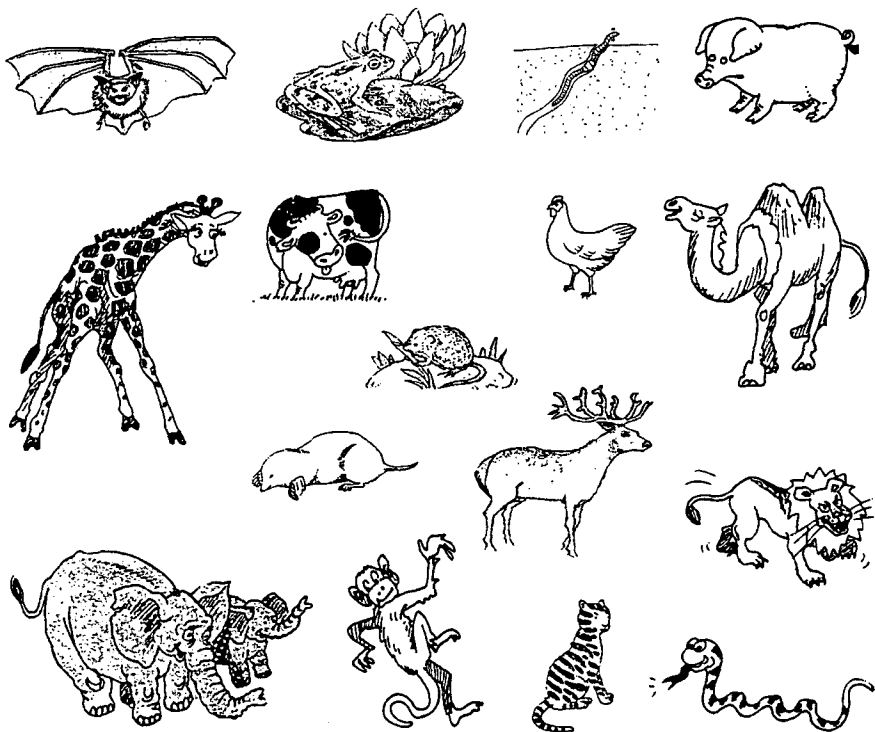
was dit geen overbodige luxe. Weliswaar troost de handleiding vooraf: 'Overigens is het geen ramp als een truc mislukt in de klas. Je kan de taak dan veranderen van 'probeer mij

zo goed mogelijk na te doen' naar 'zoek eens uit hoe het wel moet.' Weliswaar stelt de docent/goochelaar vertrouwen in zijn leerling. Maar een beetje professional gaat nu eenmaal niet

Wat een monster!

Hoeveel dieren zitten er in dit beest? Omcirkel de dieren waarvan je stukjes in dit beest terugvindt.

Afbeelding 2: Voorbeeld uit cursistenmateriaal Klaar? Af!

graag af. Om die reden moest ik bij de beschrijving van een 'touwspelletje' ook na intensieve bestudering van de visuele ondersteuning afhaken. De lezer mag zelf oordelen

of dit aan mijn visuele voorstellingsvermogen ligt (zie afbeelding 1). In alle andere gevallen was de combinatie van tekening en tekst afdoende.

Het hart van *Klaar? Af!*

De taken vormen het kloppende hart van *Klaar? Af!*. Bijna alle taken binnen de blokken hebben een handelend of probleemoplossend karakter. De auteurs zijn er in geslaagd een veelvormig en meestal zeer aantrekkelijk aanbod van taken samen te stellen. Een enkele keer heb ik de indruk dat een onderdeel voor een motiverende taak wel een erg technisch karakter heeft: enkel voorwerpen tellen onder het kopje *van 1 t/m 20* is wat mager bijvoorbeeld. Zo snel mogelijk voldoen aan verder inhoudsloze opdrachten van de docent ('Geef het kapotte schrift aan x') lijkt me ook niet erg stimulerend. Maar dit zijn uitzonderingen.

De taken vormen een rijke schakering aan didactische invalshoeken. Ze bieden docenten bovendien goede voorbeelden voor de uitwerking van eigen taakgerichte lesideeën. Steeds gaat daarbij de didactische inhoud samen met een creatieve en inspirerende werkvorm. Steeds is er daarbij voldoende visuele ondersteuning om ook beginnende taalleerders over de streep te trekken.

Zo bevat de map zoekopdrachten op plaatjes. Leerlingen zoeken de verschillen tussen twee getekende klaslokalen. Automatisch komt daarbij de focus op klasvoorwerpen die de docent of een gevorderde leerling benoemt. Of ze ontleden al puzzelend een zeer vreemdsoortig monster in bekendere onderdelen, waarbij vanzelfsprekend de aandacht wordt gericht op lichaamsdelen: poten, vleugels, etcetera (zie afbeelding 2). Daarnaast zijn er structureringsopdrachten waarbij veelal strips op een juiste volgorde moeten worden gelegd of het juiste einde van een stripverhaal moet worden gegeven (zie afbeelding 3).

Wie zoekt naar het verschil tussen een voetbal of een bowlingbal voor het einde van een strip over een voetbalwedstrijd met problemen, komt automatisch op fysieke kenmerken van dergelijke voorwerpen.

Er zijn handelingsopdrachten, waarbij leerlingen gevraagd wordt experimenten te doen. Leuk is bijvoorbeeld de taak waarbij leerlingen gevraagd wordt in een bepaalde houding te gaan staan en dan van daaruit te proberen een been of arm te strekken. Is dit mogelijk of niet? Zonder receptieve kennis van het vocabulaire (lichaamsdelen) is de taak al uitvoer-

baar aan de hand van het plaatje. Maar de uitleg van de docent wordt met rode oortjes gevolgd. Je hebt namelijk taal nodig om iets spannends te weten te komen. Een betere motor bestaat er niet om te leren.

Grappig en leerzaam zijn de tekenopdrachten in het blok Creatief. Net als bij het vervaardigen van en spelen met een eigen Tangramspel komt de nadruk als vanzelf op vormen van voorwerpen te liggen. Instructietaal ('Teken een driehoek') wordt visueel ondersteund met tekeningen die voorbereiden op visuele presentaties in bijvoorbeeld handleidingen. Groot in aantal zijn ook de spelletjes: zoals bingo, doolhof, domino, Tangram, touwspelletjes.

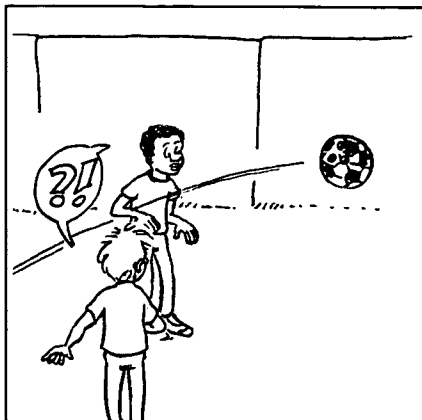
De onderdelen in het blok *Raadsels en Trucs* (blok 3) lijken me bijzonder motiverend voor leerlingen. Juist bij een goocheltruc wil je weten hoe die moet worden uitgevoerd. Ook voor de volwassen recensent geldt dat. En zo geschiedde het dat deze driftig luciferhoutjes op de juiste wijze rangschikte om vervolgens zestien lucifers met één (!) lucifer op te kunnen tillen (zie afbeelding 4). Het mooie is dat je de natuurlijke nieuwsgierigheid gebruikt om bij de uitleg van een truc structuurmarkeerders (Eerst; daarna) of gedragssturende aanwijzingen (Let op!) onbewust in te druppelen.

Tenslotte vind ik het een bijzonder goed idee een schooltaal-beeldwoordenboek aan het lesmateriaal toe te voegen. Dit woordenboek geeft beginnende taalleerders al vroegtijdig de mogelijkheid naslagmateriaal te gebruiken. Het maakt bovendien attent op een woordenboek dat in het NT2-onderwijs nogal eens wordt vergeten. Met wat witlak en een pen zijn typisch Vlaamse aanduidingen als refter (kantine) en pennenzak (etui) snel te vervangen door Noord-Nederlandse alternatieven.

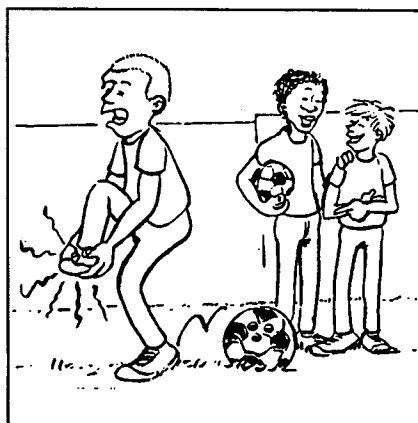
Inspirerend materiaal

Het doet deugd dat er nu binnen de ISK een taakgerichte aanpak mogelijk wordt die aandacht heeft voor de wezenlijke problemen van deze vorm van opvang (de grote heterogeniteit; de voortdurende tussentijdse instroom). Het blijkt niet noodzakelijk geforceerd een rechte leerlijn aan te houden, waar de prak-

Kies het juiste einde van het verhaal: A of B

A

B

Afbeelding 3: Voorbeeld uit cursistenmateriaal *Klaar? Af!*

tijk zelf zo'n bochtig traject volgt. Er bestaat nu inspirerend lesmateriaal dat laat zien dat het ook anders kan. De nood is hiermee zeker verzacht, een trend hopelijk gezet.

Zoals vaker wanneer een eerste vernieuwing in de smaak valt: je ziet opeens wat allemaal nog meer nodig is. Daar is de uitbouw naar activiteiten buiten de ISK in de vorm van taalstages. Daar gaat het om de samenwerking tussen taal- en vakdocenten, om taalbeleid. Daar zijn lessuggesties nodig voor leerlingen boven de vijftien. Hopelijk doet goed voorbeeld goed volgen!

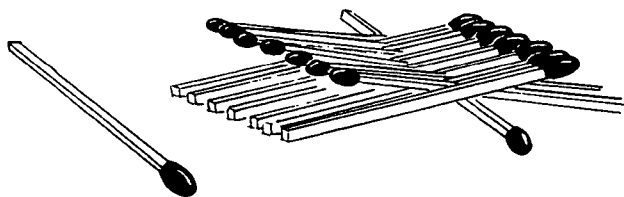
Literatuur

- Hendriks, M & R. Rademaker, 'Vak voor vak naar de eigen klas' in: *Moer* 1999•4, blz. 217-228.
- Themanummer *Moer* (1997•6). *In de lijn van de leerder. Taakgericht Taalonderwijs.*
- Ven, G. van de, 'Alle hens aan dek', *Moer* 1998•3, blz. 97-99.
- VON-werkgroep NT2, *Taakgericht Taalonderwijs: een onmogelijke taak?* Antwerpen, Plantyn, 1996.

Met één lucifer!

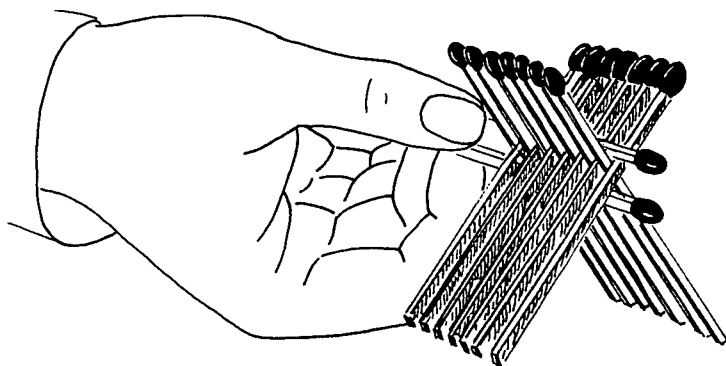
Neem zestien lucifers en leg er één op een tafel.

Leg vervolgens veertien andere lucifers dwars over de ene lucifer, afwisselend links en rechts van de onderste lucifer. Leg de lucifers met de kop naar boven.

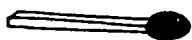

Neem de laatste lucifer en leg hem op de andere lucifers, in dezelfde richting als de onderste lucifer.

Neem de onderste lucifer vast en til zo alle andere lucifers mee op.

Omcirkel het woord 'lucifer' in de tekst en omcirkel een lucifer op één van de afbeeldingen.

lucifer

Afbeelding 4: Uit cursistenmateriaal Klaar? Af!